

มติชนรายวัน
พ.ศ. 9 ก.ย. 53

ความเมตตาจากไหน

วรากรณ์ สามโกเศศ
มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

ความเมตตาที่มนุษย์คนหนึ่งมีให้อีกคนหนึ่งเป็นสิ่งที่น่าแปลกประหลาด เพราะหากพิจารณาเผิน ๆ มนุษย์เป็นสัตว์ที่ต้องการความอยู่รอดอย่างเห็นแก่ตัวเช่นเดียวกับสัตว์อื่น ๆ ในโลก ดังนั้นความเมตตาจึงไม่ใช่สิ่งที่น่าเกิดขึ้น อย่างไรก็ตามหากพิจารณาให้ดีจะเห็นว่ามันมีเหตุผลของการให้ความเมตตาอยู่หลายประการที่น่าสนใจ

เรื่องราวของการให้ การเสียสละ การมีน้ำใจของมนุษย์ต่อมนุษย์ด้วยกัน เราได้ยินกันอยู่ทุกวัน ประเทศพัฒนาแล้วมีสถิติเก็บไว้เป็นระบบ ดังเช่นสหรัฐอเมริกา งานวิจัยเมื่อเร็ว ๆ นี้ของ The Centre of Wealth and Philanthropy ที่ Boston College พบว่าในปี 2010 ซึ่งเป็นปีเศรษฐกิจย่ำแย่ของคนอเมริกัน มีการบริจาคเงินรวมกันเพื่อการกุศลเป็นเงิน 250,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ซึ่งสูงขึ้นหลายพันล้านเหรียญจากปีก่อนหน้า

ในบ้านเราคนจำนวนมากบริจาคเลือดตามกลุ่มเลือดเมื่อมีการขอร้อง ทำบุญ ทอดกฐิน สร้างวัด สร้างกุฏิ สร้างโรงพยาบาล ช่วยเหลือเด็กขาดโอกาส ให้ทุนการศึกษา ฯลฯ รวมกันนับร้อยนับพันล้านบาทต่อปี (ถึงแม้การเก็บสถิติเรื่องนี้ของเราไม่แม่นยำ แต่ก็เชื่อได้ว่าการบริจาคเพื่อการศึกษาไม่ว่าในระดับใดไม่มากนัก)

เหตุใดคนจึงมีความเมตตาเช่นนี้? ในประการแรก เหตุผลทางจริยธรรมเป็นตัวผลักดันอย่างเกี่ยวพันกับวิวัฒนาการของมนุษย์ชาติ กล่าวคือการช่วยเหลือมนุษย์ที่อ่อนแอกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เป็นญาติพี่น้อง หรือผู้ที่เราเห็นว่าเป็นเผ่าพันธุ์ที่ใกล้เคียงกับเรา ช่วยให้โอกาสของการอยู่รอดของเผ่าพันธุ์นั้นสูงขึ้น

ประการที่สอง เราเอื้อเพื่อช่วยเหลือคนที่เรามีปฏิสัมพันธ์ด้วย เพราะมันเป็นการ “ผลัดกันเกาหลัง” ครั้งนี้ผมช่วยคุณ ครั้งหน้าคุณต้องช่วยผม ทัศนคติและวิวัฒนาการเช่นนี้ทำให้เกิดสมาคมจีน สมาคมชาติต่าง ๆ ในแผ่นดินอื่น เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกันให้กลุ่มของตนเข้มแข็ง สามารถต่อรองกับกลุ่มอื่นได้เป็นอย่างดี

การช่วยเหลือคนแปลกหน้า หรือคนที่เราเห็นว่าอยู่ไกลจนไม่อาจเกิดการ “ผลักดันเกาหลี” ขึ้นได้ จึงได้รับความช่วยเหลือน้อยกว่าเป็นธรรมดา

ประการที่สาม ความสามารถในด้านภาษาของมนุษย์ช่วยให้เกิดการสื่อสาร ถึงกันไม่ว่าผ่านเรื่องเล่าต่าง ๆ ให้สมาชิกของกลุ่มตนฟังเกี่ยวกับผู้คนในดินแดนอื่น ทำให้เกิดความรู้สึกว่าคนที่อยู่ไกลเหล่านั้นเป็นเพื่อน จนโน้มน้าวให้เกิดมีความเมตตาถึงแม้จะไม่ใช้เผ่าพันธุ์เดียวกันก็ตาม

นิทาน นิยาย เรื่องเล่า ละคร การเล่าเรื่องในรูปแบบอื่น ๆ ตลอดจนถึงสมัยใหม่ไม่ว่าวิทยุ ทีวี อินเทอร์เน็ต ล้วนทำให้เรื่องเล่าเหล่านี้กระจายกว้างขวางในหมู่คนทั่วไป จนเกิดความอาทรและเห็นว่าคนที่อยู่ในแดนไกลมีผลกระทบต่อชีวิตตนจนต้องมีความเมตตาให้

ประการที่สี่ คำสอนในทุกศาสนาเรื่องการมีความเมตตา ทำให้เรามีความอาทรต่อผู้อื่น แม้แต่คนที่เราไม่รู้จัก การมีจริยธรรมจึงมิได้เกิดขึ้นเพราะความต้องการอยู่รอดแต่เพียงอย่างเดียว

เมื่อเร็ว ๆ นี้บทความในนิตยสาร Science โดย Robert Wright รายงานผลการศึกษา 15 สังคมทั่วโลก และพบว่าสังคมที่ดูแลและเอื้ออาทรคนแปลกหน้ามากที่สุดคือสังคมที่มีระบบเศรษฐกิจเสรี ด้วยเหตุผลที่ว่า การพึ่งพิงซึ่งกันและกันอย่างสูงเป็นสิ่งสำคัญของสังคมทุนนิยม ดังนั้นการคำนึงถึง “จริยธรรม” เพื่อความอยู่รอดของแต่ละคนในระบบจึงมีสูงขึ้น

ในโลกปัจจุบันการแยกเป็น “พวกเรา” และ “พวกเขา” ไม่ชัดเจนเหมือนเมื่อก่อน (ยกเว้นคนไทยบางกลุ่มที่สายตามองเห็นแค่สองสี) ตัวอย่างเช่น คนที่อยู่ไกลก็ไม่ได้อยู่ไกลเหมือนเมื่อก่อนเพราะเทคโนโลยี มีการแต่งงานมีลูกข้ามเผ่าพันธุ์กันอย่างกว้างขวาง ความคิดอย่างฝรั่งและไทยก็ปนกันไปมา คนไทยพูดฝรั่งได้คล้ายกับที่ฝรั่งพูดไทยได้ ฯลฯ ดังนั้นความใกล้เคียงกันจึงทำให้มนุษย์มีทางโน้มน้าวที่มีเมตตาต่อกันมากขึ้น

การให้โดยแท้จริงแล้วเป็นประโยชน์ทางอ้อมต่อตัวผู้ให้ในระยะยาว (ถ้าทุกคนช่วยเหลือเด็กยากจน วันหนึ่งเด็กเหล่านี้ก็จะมีฐานะดีขึ้น เป็นฐานภาษีของรัฐ เงินภาษีเหล่านั้นจะกลับมาสู่ผู้ให้ หรือกลายเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ ช่วยให้สังคมดีขึ้น ในที่สุดผู้ให้หรือลูกหลานผู้ให้ก็ได้ประโยชน์ไปด้วยในขั้นสุดท้าย)

มีหลายงานวิจัยประเภททดลองของนักเศรษฐศาสตร์ที่พบว่าการให้ก่อให้เกิดความสุขเช่นเดียวกับการได้รับ (“it feels good to be good”) และพบอีกว่าผู้ที่บริจาคเงินทองและเวลาให้แก่ผู้มีโอกาสน้อยกว่าจะมีความสุขตลอดชีวิตมากกว่าผู้ที่ไม่ได้ให้

มีผู้บอกว่าเคล็ดลับของการมีความสุขคือลืมการมีความสุขของตนเองไปเสียและพยายามเพิ่มความสุขให้แก่คนอื่น ในกระบวนการนี้ในที่สุดแล้วตนเองก็จะมีมีความสุข

นักเศรษฐศาสตร์ผู้ทำการทดลองพบอีกว่ามนุษย์ยินดีเสียสละทรัพย์สินส่วนตัวเพื่อลงโทษพวกขี้โกง พวกเขาเปรียบคนอื่น เพราะได้รับการพอใจถึงแม้ว่าคนขี้โกงเหล่านี้จะเป็นแปลกหน้าก็ตาม ซึ่งพฤติกรรมนี้เรียกว่า “altruistic punishment (การลงโทษเพื่อประโยชน์ของคนอื่น)

Paul Bloom ศาสตราจารย์ด้านจิตวิทยาที่ Yale University ผู้เขียนหนังสือชื่อ How Pleasure Works เขียนในคอลัมน์เมื่อเร็ว ๆ นี้ว่า ความสุขหรือความพอใจจากการลงโทษเช่นนี้คล้ายกับการให้สิ่งที่สมควรแก่ผู้ที่สมควรได้รับ หรือเอาสิ่งที่ไม่สมควรมาจากคนที่ไม่สมควรได้รับ

ความรู้สึกนี้ตรงข้ามกับฝั่งการบริจาค กล่าวคือเราถูกจูงใจให้มีคนเมตตาแก่คนแปลกหน้า แต่ขณะเดียวกันเราก็ถูกจูงใจให้ลงโทษคนที่กระทำอย่างไม่สมควรเช่นเดียวกัน ตัวอย่างเช่น การส่งเครื่องบินขึ้นไปถึงระเบิดทำลายผู้นำที่ทำร้ายประชาชน การปล่อยให้บางประเทศโดดเดี่ยว (sanction) เพราะผู้นำไม่ดี ฯลฯ ก็คือผลพวงของความรู้สึกดังกล่าว พูดสั้น ๆ ก็คือเราต้องการให้คนเลวต้องทนทุกข์ทรมาน

Bloom ระบุว่าพฤติกรรมเช่นนี้ของมนุษย์น่าหวาดหวั่น เพราะเวลาบริจาคให้มนุษย์ร่วมโลกก็มักกระทำหรือหลงตามข่าวตามความรู้สึกอย่างไม่ไตร่ตรองให้รอบคอบ และเวลาต้องการลงโทษคนเลวก็มักไม่คำนึงถึงผลที่เกิดตามมาอีกมากมาย

การมีจิตเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์เป็นเรื่องน่าชื่นชมในทุกโอกาส แต่ความต้องการลงโทษคนที่กระทำไม่ดีต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันนั้นเป็นสิ่งที่ควรใคร่ครวญ และหากเป็นไปได้แล้วทั้งสองด้านของการกระทำควรเหมือนกันคือปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุขโดยไม่มี การลงโทษใครเกิดขึ้น
